

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 107

HASTINGS

Akukahata 1, 1930

HE HOA TATA I NGARA O TE MATE

Na R.T.K.

I te mea he maha nga tau i takoto ai te Tiamani mo te riri, i te timatanga o te whawhai nui i te tau 1914 ano he uruhanga te putanga o taana taua. Ko tona whakaaro kia wawe te titi tana rakau ki te manawa o te Wiwi ara ki tona taone nui ki Parihi i te mea kaore ano te hoa riri kia korikori noa. Ko te nui o nga hoia a Ingarangi i taua wa e 25,000 ano. I whakawhiti tenei matua iti ki Paranihi, ko Tianara Perenihi (French) te upoko. I te paku o tenei ope ka taunutia e te Tiamani na konei hoki i huaina ai ko nga Contemptibles ara ko nga Whakahawea. I tutaki te Ingarihi ki te Tiamani ki Peratiamu otira i te tino nui o te matua a te Tiamani kihai te Ingarihi i ahei ki te tu heoi ano ra ka timata te hoki. Ehara tenei i te whati no te mea kei te riri tonu me te hoki whakamuri. Ko te whakaaro o Tianara Perenihi he pupuri i te Tiamani kia watea ai te Wiwi ki te whakatakoto mai i ana taua hei whakaora i Parihi. I te kaha o te riri i te ruarua o te Ingarihi i te nui o te Tiamani i te kore moe, oki-ohi hoki, i tino ruwha ratou kua noho tatari kia takahia e te hoa riri, kia patua otira i tu te Tiamani. I tino miharo te Ingarihi mo to ratou ora noa.

NGA MANO O TE RANGI

No muri mai ka rangora te take i tu ai nga matua a Tiamani. I te mea e whakatakataka ana ki te kokiri ka kitea atu kua kapi katoa muri o te Ingarihi i te tangata he matua hou, hei tuara i a ratou. Ko te Ingarihi ia i mohio kaore kau he matua i muri i a ratou.

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

2114

TE TOA TAKITINI Akuhata 1, 1930

He rongō nui tenei i nga ra o te whawhai. I kiia he mano mano no nga anahera o te rangi i unga mai hei whakara i te Ingarihi i te ra o te mate, ko te hunga whakaponokore ia i ki na te wera, na te ngenge, na te mate, ka porewharewha nga whakaaro, ka matakite. He tika pea mehemea ko te Ingarihi i kite i nga mano ko te hunga hoki i ngenge, i mate, tena koa kite ke ko nga Tiamani.

TE TOKOWHA

Ko tetahi o nga tangata rongō-nui o te Ingarihi ko Hakaratana (Shackleton) i runga i tona manawa-nui, i tana tohe kia tae ia ki te pito whaka-te-tongo o te ao. E wha ona haerenga; no te tuawha ka mate a ka nehua atu ki nga whenua huka o te tonga. I tae tonu mai tona tinana ki Amerika ki te Tonga katahi ka ata whakahokia ki te whenua i matea nuitia nei e ia. I tona haerenga tuatoru ka kutia tona kaupuke e te huka ka pakaru. No te pakarutanga nei ka rere ratou i runga o nga poti ki tetahi motu iti. Hei konei ka mahue etahi o ratou ka eke ko Hakaratana ratou ko etahi ki te poti ka rere mo te 800 maero ki te tiki kaupuke hei whakaora i a ratou. I te kino o te moana ka u ratou ka whakawhiti i te whenua ma te wawae, i piki ai, i heke ai, ratou i nga maunga huka. He iti a ratou kai a i te mea kua roa rawa ratou e whawhai ana ki te mate kua tino iwi-kore. I tuhithia e Hakaratana ki tana pukapuka i a ratou e haere ana ka kite ia tokowha ke ano hoki ratou. I ui ia ki tetahi o ona hoa me he mea ia i kite i te tokowha ka mea mai tera, ae, i kite ia. He maha o ratou kitenga i te tokowha.

Kua panuitia tenei korero ki nga pukapuka kura, a he korero whakamiharo rawa. E ki te tangata whakato i na te huri o nga whakaaro i ata rua ai; ki ta Hakaratana whakaaro ia ko te Karaiti i haere mai ki te whakakaha i a ratou i te wa o te mate.

Kei te whakau te korero a Hakaratana ratou ko ona hoa i ta te Paipera. I te panganga ra a Nepukaneka i a Hataraka i a Mehaka i a Apera-neko ki te omu hahana tonu ka miharo te kingi ka mea, "He teka ianei tokotoru nga tangata i makā e tatou ki waenganui o te ahi?.....Nana, tokowha nga tangata e kitea nei e ahau, kahore he here, e haereere ana i wa-

enganui o te ahi, kahore hoki e ahatia; na, te ahua o te tokowha kei to te Tama a te Atua." (Rau. 3. 24.)

TOKU HOA TINO TATA

I te mea kua tokomaha nga tangata i rere a-rererangi mai i Ingarangi ki Ahitereiria ara te roa i tata ki te 12,000 maero ara hawhe tonu te huringa i te ao, ka hanga whakaaro tetahi kohine kia tapa ingoa ia mona. Ko tana whai kia hinga i a ia a Hinikler i rere mai nei ko ia anake i runga i taua ero pereina iti noa, (Moth) 15 ano nga ra. Te ingoa o te kohine nei ko Ami Honehana ko tona waka he pera ano me to Hinikera he Moth. I rere puka noa mai ia i te kainga engari nona ka motu ki te huarahi ka miaro te ao katoa. "E, he kohine tera kei te ao e rere ana ko ia anake, e ahu ana ko Ahitereiria."

Ko te huarahi o te toa nei—me he mea ra he huarahi ano to te rangi—mai Ingarangi ma Uropi ki Abia, whakawhiti i te koraha onepu ki Pahia, whakawhiti i Inia ka miri te taha moana ki Hingapoa; i konei ma nga moutere o te moana ki Hingapoa; i konei ma nga moutere o te moana, i Timora ka rere i te moana whanui ki Ahitereiria, whakawhiti i te whenua ki Pohakena. I te kaha o te hau onepu ka tau ia ki te koraha onepu. I uru ia ki nga marangai tino kino-kaore i kitea te ra tata tonu ia ka pa ki te moana i te nui o te pouri, i tutakina ia e nga maunga tino teitei a i te mea kua tata te po ka tau ia ki te koraha ki waenganui o nga mangumangu; i maku ia a rere ana te wai i tona kiri otira tohe tonu ia. I tana kitenga atu ka purero ake Ahitereiria i te pae-moana ka tu ia ka umere. Hei Pirihipane ka pakura tana waka engari i honea ia.

Kore i rikarika te powhiritanga a te 70,000 tangata i a Ami Honehana i tana taenga mai ki Pohakena, mo tona toa mo tona manawa-nui. Me i kore ana te aitua ki tana mihini i Rangoon me te marangai penei kua hinga i a ia a Hinikera; he aha koa ra ka mutu te toa.

Ko te take o te toa o tenei kohine, i kore ai e wehi, i tohe tonu ai kia tutuki tona hiabhi na tona whakapono ki te Atua. I ana whai-korero i ki ia na te Atua ia i tiaki, ko te Atua tonu tona Hoa tino tata: i tino mohio ia kei tona taha tonu te Atua.

He korero pai enei hei whakaka i to tatou whakapono. Tera pea i te ngoikore o to tatou whakapono, i te whakapono-kore ranei o tatou hoa ka pohehe tatou he pera katoa te ahua o te tangata a ko te Atua he korero tino noa na te tangata. E whakakite te Atua ki te hunga e karanga pono ana ki a ia i te wa o te mate.

TE INOI A TE KOOTI TIPOKI

Ko te Kooti Tipoki te kai-whakawhitiwhiti tangata i Waiapu, he awa tino kino. I tetahi wa i a Te Kooti e whakawhiti ana i Waiapu ka whati tana hoe, e puau ana te wai, e tu ana te ngaru o te moana. Ka kawhakina e te au te waka o Te Kooti ki te moana, kua tata ki te ngaru, a kua mohio ia ko te mate ia. I te kawenga a te mate katahi ia ka mea, "Ho-o-o-e! E ia tena ra! Hohoro tonu te aranga mai o te ngaru, ko te waka tenei o Te Kooti takoto ana i te akau.

WHAKAAROTANGA WHAKANOHU WHENUA

I nga rohe o Ngapuhi a Ta A. T. Ngata i enei ra ka pahure ake nei e tirotiro haere ana i nga whenua kei era wahi e tapaetia mai ana kia ia hei whakahaere whakanohonoho e era iwi, taitamariki e rika mai ra kia whakamatauria ratou ki era tu mahi whakanohonoho ki runga whenua ki te mahi whakatete kau ki te mahi whakatuputupu ngahere rakau, pera me Taupo e tiria mai ra e te pakeha ki te rakau.

I tae ki Te Kaeo, ki Kaitaia, ki Whangaroa, a he hui nui rawa i Matangirau. I whakamarama hoki ia kei te marama nga huarahi e taea e ia te awhina nga tangata e hiahia ana ki te timata mahi kau, whakatiri karahi, hoko kararehe, hei timata i nga mea kua kitea atu e mahi ana. Tera hoki e tukua atu e ia tetahi o ana apiha o te Tari hei tirotiro haere i nga tikanga e hiahia ana mo era tu mahi. Heoi te mea e tino hiahia ana he whakamahi i nga whenua e takoto mangelere noa ana. Kei te mihia ai ki te tu-tamatane o te taitamariki o Ngapuhi, a ki te nui hoki o te tupu haere o te tamariki, otira he mea tenei kei te kaha te tirotiro, i te kaha rawa o tupu o te Iwi Maori, ka iti haere nei te whenua.

Mo runga i te awhina-a-moni, e mahara ana ia he pai ke te awhina moni mai e te Tari, i te tuku ma waho o Te Tari te mana pera.

E whakaaro ana hoki te Ropu o Akarana kia huihui ratou mo te whakatuputupu rakau i roto i nga rohe o Kaeo kei roto mai o Whangarei me tetahi whenua kei Rangitoto-Tuhua i Waikato. Ko etahi whenua e maharatia ana e ratou kia tiria ki te rakau ko nga wahi onepu (sand dune country). Kua marama te pai o te Maori ki te mahi tiri rakau, tiri torori, a ki te mahia enei tu mahi, ka whiwhi te Maori ki te mahi ma ratou.

Kei te whakahaeretia hoki tetahi komiti e ratou hei tapatape i nga ingoa maori mo nga rori e whakahaerea ana ki Orakei (Akarana), he awhina i Te Kawanatanga.

Kei te whakahaere hoki ratou kia whai mangai nga wahine maori i roto i te hui nui a Te Ropu Wahine.

Kei te whakahaere hoki Te Ropu o Heretaunga, kei te awhina hoki i enei tikanga katoa e korerotia ake nei, otira kei te whanga atu kia watea mai Te Minita ka karanga atu ai kia haramai ki te toro mai i Heretaunga nei.

TE KINGI HORI V.

I te whakamanuhiritanga a Te Arawa i Te Kawana-Tianara, Lord Bledisloe; he nui nga mahi maori i horahia ki tona aroaro. Nga whaikorero na Mita Taupopoki, na Te Naera nga kupu whakatau. I whakaatu ratou i te piri pono, i te whakamihi o Te Iwi Maori ki Te Kingitanga, me nga kupu mihi mo te painga ake o te Kingi i tona mate. He nu hoki to ratou mihi mo te Kohiritanga mai he tangata tohunga ki nga mahi ahuwhehenua hei Kawana-Tianara mo Niu Tirani, hei arahi hei tohutohu i Te Kawanatanga ki te whakakaha i nga mahi ahuwhehenua i roto i Te Iwi Maori kua timatatia nei.

I mihi Te Kawana-Tianara mo nga kupu pohiri atahua me nga kupu matauranga i puta atu kia raua ko tona hoa wahine.

I whakaatu ia i te nui o te whakamiharo ki nga korero kua tuhia mo te Iwi Maori me tona kaha i roto i nga whawhai.

Kaati mo runga i nga taonga kua tapaetia atu kia raua, kei te whakamihi iho ia, otira kaore he mahinga kua kitea e tika ai kia kiia, he whakaritenga era taonga mo nga mahi i mahia. Otira e mahara ana ia, me tahuri raua ko tona hoa ki te whakarite i era taonga i mua atu o to raua hokinga atu ki to raua nei kainga.

I whakamarama hoki ia kei te mau tonu te aroha o Te Kingi, kei te mahana tonu hoki ona whakaaromaharanui ki Tona Iwi Maori.

Kei te mahara tonu ia (Te Kingi) ki te wa i tae mai ai ia ki tenei motu i mua atu i tona ekenga ki Te Torona. Kei te koa hoki ia ki te pikinga o te kaute o te Iwi Maori.

He nui hoki tona mihi mo te manaakitanga i Te Piriniha e Weeri 1920, me nga manaakitanga i Te Tiuka me Te Tahiti o Ioka 1927. Kei te mihi hoki Te Kingi mo nga kupu me nga mahara aroha i a ia e mate ana. I whakaatu ia, he mea tohutohu mai ia kia whakaputa i tona (Kingi Hori V) whakaaro nui tonu ki tona Iwi Maori e piri pono tonu nei kia ia, me tana inoi tonu hoki kia tiakina paitia ratou. E tumanako ana hoki te Kingi kia mau tonu i Te Maori tona ake reo, ana mahi atahua, ana waiata, ana whakairo, kia heke iho hoki ki ana tamariki.

Tera ia e whakaatu atu i te nui o tenei manaaki i a raua ko tona wahine, me tana whakaatu i te piri pono o te Iwi Maori.

I whakamarama hoki ia e kore rawa to ratou mana ara Te Tiriti o Waitangi e takahia i te mea e mau nei te Mana o Ingarangi.

Kei te nui ona mihi mo te taonga whenua i tapaetia nei e nga kaumatua o Te Arawa ki Te Karauna. He taonga, he mara nui rawa hoki te whenua i hoatu e Te Arawa hei tura nga kura, i tu ai Te Rotorua High School. E rite tonu ana

hoki te teitei o to raua whakamiharo, whakamihi ki Te Iwi Maori, pera me to Te Kawana-Tianara kua hoki tata atu nei, ara o Ta me Reira Whēkīhana, mo te kaha me te rongo toa i nga wa i whawhai atu ai te pakeha ki te maori, i nga ra kua huri ki muri, otira i runga i te manaakitanga me te arahitanga a Te Atua, kua noho tahi enei iwi e rua i roto i te rangimarie me te pai.

He iwi humarire te Maori, he makoha, he aroha ki te pai, a kei te awhina tahi nga iwi e rua i nga tikanga e tupu pai ai Te Emepaea.

I mea ia "Kia kaha ki te whakatupu ake i a koutou tamariki e tupu ake nei i roto i tenei whenua atahua, kia mahara tonu ki te ahua o ratou tupuna, kia mau ki te karauna o Ingarangi, kia pera ano te whakahaere rangatira me ratou ma, kia tupu ake he Iwi Rangatira mo Aotearoa, a, kia tupu kaha ai hoki Te Mana Nui o nga Iwi i raro i Te Maru o Te Emepaea, i raro i te whakahaere ture a Ingarangi.

TE INGOA NEI AOTEAROA

E taea ana e au te whakamarama toku mohiotanga ki tenei ingoa. E hoa ma: ana tatou e tawai, e mea he kuare etahi. Ko nga korero ano ena i akona e ona kaumatua. E pai ana ahau me korero tatou i runga i te rangimarie. E tono ana ahau, tukua mai a koutou whakapapa.

E hoa Wi-Repa, mehemea ko to korero tenei mo te waka o Turi mo Aotea: i mahue atu i a Tainui, i a te Arawa, i a Matatua. E hoa, ko tenei waka ko Aotea, ehara i toku waka e korero nei au. E marama ana taku korero hei raupatu mau.

Ko Turi, kei nga ra o Kupe. Ko Toroa, ko Hoturoa e mohio ana ahau ki to raua heke iho i a Kupe raua ko Turi. I nga ra i a Hoturoa ma, kua mate noa atu a Turi. Ahakoa, me rapu ona wheua, kua oneone noa atu. Ko te mea tika tukua mai e koe te whakapapa o Turi, noua nei tenei waka a Aotea.

E whakaatu ana koe i te korero a Percy Smith mo Kupe. Ka hoki ra a Kupe, ka tomo te waka ki Hokianga. Ka poro-poroaki ra a Kupe: "Hei konei ra e te wai-marama, e kore ano au e hoki naganui mai", ka tohia te ingoa nei ko Hokianga.

Ko te hokinga o Kupe, tae atu, ka korero ki a Turi mo te Motu nei. Ka haere mai a Turi, runga i nga tohutohu a Kupe. E hoa Wi-Repa kia tae mai a koutou whakapapa, ka mohiotia te tika o a koutou korero.

Ko nga waka i muri i a Turi, ko Ngatokimatawhaorua raua ko Mamari. Ko te kapene o Mamari ko Ruauui. Ko te kapene o Ngatokimatawhaorua ko Kupe. Engari na te mokopuna na Nukutawhiti i mau mai; kei Hokianga nei e

takoto ana. Koia enei nga waka tapu o Nga-Puhi. Taihoa ahau e whakamarama i te tikanga o enei waka.

Etita ma: e inoi atu ana kia tuhia atu ano oku tupuna. i mahue i te kai-tuhi i te Toa No. 103. Ko te wahi i mahue. i waenganui i a Wawai kia Tukitenganahau.

Kua whakatikaia to whakapapa, ina e rapa nei.

Nga Etita

Ko Noa
Ko Hema
Ko Tawhaki
Ko Wahieroa
Ko Ratanui
Ko Tawhakawararo
Ko Whakataupotiki
Ko Ngaremoana
Ko Rakataura
Ko Rarotimu
Ko Rarutake
Ko Poutu
Ko Pouhaere
Ko Powhakataka
Ko Poaniwaniwa
Ko Maheeaatu
Ko Maheaawa
Ko Takahuriwhenua
Ko Murirangawhenua
Ko Taranga — Kauarowahine

Maui-Mua	Maui-Roto	Maui Tikitiki	Maui Potisi
		Whetuatea	Wharuaakura
		Tokotuatea	Uhenga
		Maramaatea	Poutaua me Motuarika
		Toto	Whitirangimomoa Rongo- whenua
Kupe	Kuramarotini	Rongorongo	Turi
Hina		Uenuku	
Hinemataea		Kauaeakarangaranga	
Hinenuitepo		Mahaee	Hinenuitepo
Hinakaatangata		Hinekaatangata	
Tamauniotera			
Tiki			
Pipii		Wawenga	
Wawai		Hakumann	
Hareerowaru		Teiwawe	
Ngareerue-i-te-whenua		Tuputu	
Tuputupuwhenua		Papa	
Tukaika		Enamui II	
Tukitenganahau		Tararara	
Moioinikura		Tauateranga	
Tangitekura		Tatangara	
Tokaakuku		Teina	
Honoterangi		Waiho	
Ruani I		Rangi	
Corakoni		Hapaira	
Mata		Mata	Maibi Te Holu
Maibi	Waicama	Maibi Te Huhu (Te kai-tuhi)	

NGATI-POROU O NGA RA KA HURI

Wahi iii
Na R.T.K.

He tika te mau o Ngati-Porou ki te nuinga o ratou whenua, te korenga i pau i te pakeha te hoko, i te matara o to ratou na takiwa i nga huarahi papatau o te pakeha. I matakita tonu mai te pakeha i te moana i runga i tana kaupuke ki nga pari pou pou o te Whetumatarau, o Whakarara-nui, o te Kautuku, o Tawhiti, ka anuanu, ka māro te ngongo-hau o tana kaupuke ki nga wahapu ataahua i Waitemata, i Korora-reka, i Ahuriri, i Whanganui-a-Tara i Akaroa, ka mahue te tahā kikino a Ngati-Porou kia tu noa ana. I tukuna e nga kaumatua ko nga whenua o roto mo te hoko, ko nga whenua ki waho i puritia. Tae mai ki tenei ra kei te mau Apirana Ngata ki tenei oha a nga kaumatua: te pupuri i nga whenua o waho, i nga whenua papai mo te Maori. Ko etahi whenua i rihitia ki te pakeha kua hokona e ia kia hoki mai ano ki te Maori.

I runga i nga kupu mo te pupuri i te whenua, ka totoko tonu ake te ingoa o Te Mokena Kohere, ano he manawa-whenua e pupu tonu ake ana, e kore e taea te puru. He aha oti ki puru me he mea he korero tika? He korero whanui enei korero, i tatakitia ki nga nohoanga tangata, ki roto ki nga kooti whenua. Kahore rawa a Te Mokena i tu ki te aroaro o te kooti whenua; kahore ia i pai ki te hoko whenua; kahore ia i pai ki te ruuri ki te kooti; he huarahi hoki enei no te hoko. Ki te korero a Te Harawira Huriwai, i te huiri i tu ki Wharekahika i tonoa ai a Kanara Poata raua ko Rapata Wahawaha kia hokona te whenua ka whai kupu a Te Mokena ki a Wi Wanoa raua ko Te Matauru kia mau ki te whenua "hei takarotanga mo koutou me a koutou uri i muri i a koutou." (N.C.L., Puka, 39. p. 15) Ina ra e takaro nei, e ahuwhe-nua nei a Ngati-Porou i enei ra. I te whakaarahanga o te whare kooti tuatahi ki te rohe o Ngati-Porou ara ki Wai-o-Matatini ka kiia e Te Mokena kia tumataria ki te ahi, ko tana tikanga hoki he here katoa i nga whenua o Ngati-Porou—nga whenua i whakaorangia ra e ia i te muru a te Kawana-tanga. I ki a Paratene Ngata no te mataratanga o taua here ki te Tonga o te awa o Waiapu ka herca e Te Mokena ko te taha ki te raki, a ko te whenua whakamutunga a te pakeha he pou ruuri ki Puke-kioke ka turakina e te mokopuna a Te Mokena, e Te Kahaki ratou ko etahi atu i runga ano i te kupu a taua kaumatua. Ko te hara tenei i mau ai te hunga nei ki te herehere. Ko tetahi ora tenei o Ngati-Porou he herenga no nga whenua ka roa te kootitanga, ka roa hoki te hoko me te rihi ki te pakeha.

E tika pea tenei kupu: Ko te take nui i mau ai nga whenua o Ngati-Porou na te koha tangata. Ahakoa nui noa te whenua, momona ranei, ki te he te iwi no ratou nga whenua

ki te mangere ki te kuware, ki te puhoi, ki te maumau taonga ki te kore awhina, ka mate te whenua, ka riro i te pakeha. Ko te tu o te tangata o Ngati-Porou, he ngāio he pakari. Kaore o Ngati-Porou tangata tetere. I penei ai te whakatupu o te tangata na te taikaha o te ahua o te whenua; ma te kori ratou ko tana whanau ki te kai ki te pueru. I tino tika mo Ngati-Porou te kupu ma te heke o te kakawa i te mata ka kite ai te tangata i te kai. Ko te whenua o te Kotimana he tino titohea na konei i kaha ai tera iwi k te mahi, i tohunga ai ki te penapena te taonga. Kei te mau tonu te hihiko, te mataara o Ngati-Porou inaianei, a ko etahi o nga taitamariki tonu, ma te kakama, ma te mamahi, ka whiwhi ai te tangata kei te mau tonu te matakana. I te karanga o te riri he nui te ope o Ngati-Porou, a tokorua ona apiha e tiraha mai ra i te whenua: ko Rewhетенeti Henare Kohere, mokopuna a Te Mokena Kohere raua ko tona iramutu ko Kapene Pekama Kaa. He iwi piri-pono Ngati-Porou engari mei puta te hia-hia muru o te Kawanatanga, e rite ano tenei iwi ki Taranaki ki Waikato.

Ko tetahi take ano i piki ai, i kaha ai a Ngati-Porou na te ngakau nui ki tenei taonga nui a te pakeha ki te matauranga. Ko nga iwi nunui katoa o te ao, ko nga iwi kaha, he iwi matau. Kaore he painga o te poauau ahakoa pakari te tinana.

I nga tau i a au i Te Aute nui noa ake nga tamariki o Ngati-Porou i te kareti i o Heretaunga ahakoa kei Heretaunga tonu a Te Aute. I era ra i te kino, i te pakeke o nga huarahi, me mahi nui to Ngati-Porou tamaiti ka tae ki Te Aute. Ma te hoiho i Waiapu ki Turanga, ma te tima atu i reira ki Nepia. Ma te kaupuke heera ranei ki Turanga. I ki Apiranga Ngata i to ratou na haerenga ki te Aute tata pan te rua-wiki ka tae ratou. I enei ra he tamariki o Ngati-Porou kei nga kareti nunui o Niu Tireni ara kei te university, kei nga kareti ahu-whenua i Hawkesbury (Ahitereira) i Lincoln. Kua tu ona tamariki hei roia, hei takuta, hei kai-whakaako kura, hei kai-umuniho, hei Tici Pi, hei kaunihera kaati, hei menetia kamupene hokohoko hei hekeretari hei ripoata nupepa pakeha, he tokomaha he kai-whakamaori, tokotoru o ona minita kua puta i te turanga tuawha, he neehi, he tokomaha kei nga tari, he kai-tangotango mihini, he tohunga tirotiro kirimi he menetia teihana hipi, he kai-hokohoko toa, he parakimete, he tui-tera, he kamura. Ko etahi o nga tamariki i tae ki te kareti ako mahi i Ahitereira kua whiwhi ki nga tohu H.D.A., H.D.D., mo nga tikanga e pa ana ki te ahu-whenua; kua whiwhi etahi ki te LL.B., he tohu roia; ko Apirana Ngata raua ko Waipaina te Awarau kua whiwhi ki te tohu M.A. Heoi ano nga Maori kua whiwhi ki tenei tohu nui o te matauranga. Mea ake nei pea ka whiwhi Apirana Ngata

ki te tohu Litt. D.; e kiia ai ia he "Doctor" ara he tohunga matauranga.

He iwi tino whakaaro nui Ngati-Porou ki tenei taonga ki te matauranga. Ko te hiahia o ia tangata o ia wahine kia tae tana tamaiti ki te kareti. I titiro whakamua ki nga tau maha nga kaumatua nga rangatira o Ngati-Porou, ki nga tau e pipiri ai, e taututetute ai te Maori me te pakeha—ki nga rau tau i kiia ra e Tamahau Mahupuku no nga tamariki. Kua rupeke atu ratou ki te po engari ko te whakatutukitanga o a ratou wawata tenei ra kei te purerorero ake.

Kapiti tonu nga rohe o Ngati-Porou i te kura. E toru nga whare nunui o nga kainga o Ngati-Porou: he whare runanga, he whare karakia, he whare-kura. Kei Wai-o-Matatini kua apititia atu he hooro. Apopo pea ka waihotia hei tauwira ma etahi atu marae. Inahoki i te rohe whaiti ake o Ngati-Porou ara i te riu o Waiapu, mai i te ngutu-awa ki Pauaruku, e toru nga kura nunui: ko Rangitukia, ko Tikitiki, ko Wai-o-Matatini. Kaore i toru macro te matara o enei kura: o Rangitukia i Tikitiki i Wai-o-Matatini. E whakaturia ana e te Kawanatanga he kareti ki waenganui o Tikitiki o Rangitukia; na Neho Kopuka i tuku te whenua, e 20 nga eka. E 130 nga tamariki o Rangitukia, e 160 o Tikitiki, e 80 o Wai-o-Matatini.

Ko te kura tuatahi o Ngati-Porou i tu ki Te Hatepe. Otira i te tutu o nga tamariki ka wehi te kai-whakaako, ka tutakina te kura. I tikina mai te mahiua e Rapata Wahawaha, meuri ana ki Wai-o-Matatini. Ko te whare tuatahi o te kura ko te whare-kooti. I puta mai i tenei kura a Te Watarawi Paipa raua ko Te Warahi Puha. I tu enei tangata hei kai-whakaako mo te Aute engari tokorua kua mate katoa, i mate tonu ki Te Aute. E ahei pea au te ki ko Te Watarawi raua ko Te Warahi nga mataika o Ngati-Porou ki Te Aute. Ko Wai-o-Matatini te kura nana i pōpō Apirana Ngata me te tokemaha noaiaho. I haere paku tenei Apirana ki Te Aute i nga ra i a Te Watarawi Paipa. A, kaore noa pea he he o taku whakalua e ono nga mara i kura ai te kai-tuhi ki Wai-o-Matatini i ako ia i tana Ei. Pi. Hi, ki konei, i whawha tuatahi ai ia ki te matauranga o te pakeha.

Ko te nai o te matauranga i ahu mai i te kura chara i te mea ko te whiwhi anake o te tangata ki nga mahi pakeha ki nga mahi moni engari ko te wetewete, ko te whangai i te hinengaro o te tangata, ko te whakawhanui i nga whakaaro. Ko te tangata kareti he tangata kua whanau-hou me te iwi kura he iwi kua whanau hou. Ko te kura e rite ana ki te rewena e whakaniki ana i te iwi. (Tāria te roanga)

[Ko toke hiahia kia takoto tika nga korero na reira me he mea kei te he te korero me whakaatu mai me tūhitihi raua ki Te Toa. Kei te ora ano nga morehu kaumatua o Ngati-Porou hei titiro i enei korero. R.T.K.]

NGA RETA TUKU MAI

Kia marama ano kaore te Toa Takitini e whai waahi ki nga whiu kupu taumaha a te hunga tuku Reta mai.

—Nga Etita

Ki te Toa, tena koe. Tukua atu enei korero ruarua nei hei titiro iho ma etahi. (1) E mihi ano au ki a Paraire Tomoana mo tona maia ki te tu i roto o nga mano i Ratana Pa. Ae. he tino pakanga taaana ki te mangai o te atua o te tangata. Kia ora koe, e hoa Tomoana, mo te tika o au korero, me to kaha ki te tautoko i te iwi kaore i haina Pitihana.

(2) He whakahoki naaku i nga patai a Kapua Rangataua mo aku korero e mau nei i te Toa No. 102. wharangi 1998. E toru aku kaupapa korero — (a) Te Ikaroa a Maui. — (b) Tokarau, — (c) Awatearoa. Ke enei ingoa na oku matua ake i korero ki a au, na Wi Kaipo raua ko Hepuruna Kaipo. Enei kaumatua i kite ngatahi ahau. Na raua aku korero. Ina koa, ka kiiia nei e Rangataua: he korero hurirapa. Hei raro noa nei tenei whakapapa timata ai:—

More-te-Korohunga — Te Awa

Kohine — Te Ikanui — Tihe

Awarua — Mai Tupuni — Kura

Mohutu — Kaipo

W. me H. Kaipo

Akuanei pea a te Kapua ka ki he tatai whakawiri ke tenei kaore ia i rongo. Ina hoki, aku korero: he korero tauhou rawa; he korero whakawiri rawa. E hoa Kapua, na nga Kaipo o te whakapapa e rapa na aku korero kua mau na ki te Toa. Kaati e ki ana a Pirato, "Ko taku i tuhituhi ai, kua tuhituhia."

Ina ano tetahi o nga korero a nga kaumatua nei, I mea raua ko te Ika a Maui: e rua nga kanohi. He kanohi waitai tetahi kei Poneke, he kanohi waimaori tetahi kei Wairarapa. Ki te he ahau mo enei korero, e pai ana; i he ahau mo nga korero a oku kaumatua tonu; na o raua waha tonu nei i korero ki au: ehara i te mea tiki ki Wharekura. Engari, e ki ana ahau, mehemea kei te araro o te Kooti a tatou korero e whiriwhiri ana; e takoto pai ana taku keehi.

E Kapu, kia ora ra. Nau hoki i uwi, na reira ka maha nga korero. E mea ana koe: kaore au e kite i te Waiata, i te pepeha, i te karakia maori e whakahua ana — Awatearoa. Katahi ano hoki au ka rongo ki a koe, ma te pepeha rawa, ma te waiata; katahi ka mana ai nga korero katoa a te tangata. Kaore he pepeha, he waiata mo te Tiriti o Waitangi. I mana ai, he mea haina. No reira, na Turi taana: naku, taku—Awatearoa. Kaati, ko te "roa" anake pea kaore e kitea, engari te Awatea. Hurahia a Kenehi 1:5 14: 16 18. He kupu Maori: me timata i enei kupu: "E tutehua ana koa te moe a te kuia i te po. Po, po, koi rarua ai! Ka he te manawa i te

ao; e papakitu ana te tai ki te reinga. Kao, kao, ka awatea!" Ki nga rongo: e tutehua ana te kuia nei ki ana mahi o tetahi ake ra, ara, kia wawe te awatea. Penei hoki te ngakau o Turi: i tutehua, i tatari, i tumanako kia awe ia te tae mai ki te Whenua Whakaari—Awatearoa. Ko te ingoa tuarua tenei o tenei Motu. Kaati tena.

E mohio katoa ana nga iwi o te Motu nei, he waka a Aotea. Kaore i Aotearoa. E mea ana o whakamarama: aotea he ngakau pai no te tangata. I aotearoa ai, na te roa e heke iho ana te ngakau pai nei i nga whakatipuranga tae mai nei ki naiane. Katahi hoki te whakamarama parori ke.

Titiro iho ana ki nga korero a Paraire Tomoana i te Toa No. 100, wharangi 1935—1944. E korero ana ia i te aha? : i te ngakau aotearoa ranei o nga iwi. Ki au nei, i te ngakau kino, kuare, pohehe.

Kei Taranaki na tenei pa a Patoka. I haere mai nga iwi o Taupo, me nga taura hei herehere tangata, me nga ipu. No te wa tonu o te whakapono nei tenei korero, kei te mohio koe. Ka tae mai te taua, ka awhitia te pa. Ko te pa kei te karakia. Ko Matakatea te tohunga karakia. Ka korerotia kia Matakatea : kua whakaekena te pa. Ka ki a Matakatea: "Kei te pai; ma Ihowa te riri whakamutunga. Ka ki nei a Matakatea me unu ia me tona iwi ki waho. Ka tawhiti rawa, ka hokia mai e Matakatea ratou ko tona iwi. E korerotia ana, tata kore te morehu o tena taua. He ngakau aotearoa ranei tenei mahi ki tera iwi ki au nei, he kino. Kei te mohio taua e hoa e Kapu, he Motu ngau tangata tenei. No te wa rawa i nga Mihingare nei, katahi ano ka eke ki to kupu ki te "ngakau aotea." Ara, ka tika ai te ki : no naia tata ake nei i tapa ai te ingoa o te Motu nei kia Aotea Waka. Ehara i nga tipuna mai.

I te Toa No. 96, wharangi 1037 e mea ana koe : no te taenga mai o nga waka ki tenei motu, ka tohia te ingoa (Aotearoa) e nga kaumatua. I tetahi atu e ki ana koe : na Kuramarotini i hua atu i konei ki te ingoa o tona waka kia Aotearoa kei Hawaiki ra ano. Kei hea ra te tuturutanga o enei korero? Nawai ra i hua Aotearoa ki tenei Motu?

Ko nga waka katoa i huaina mai nga ingoa ki Hawaiki. Kaore rawa tetahi i tapa ki te Motu nei. No reira, kaore au e kite ana i tetahi take nui, i tika ai kia huaina te Motu nei ki a Aotea Waka. Kaore.

Kei Aotea Waka ahau. Kei te whakapapa a Wairama Maihi Te Huhu kua puta nei i te Toa. Ko Tuwhenuaroa te taina o Tarauaua. Ka heke au i a Tuwhenuaroa. Kia ora.

H. W. Kaipō. Te Kao.

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

Ki nga Etita: e hoa ma, kia ora mai ano. Tenei te hanga. te aroha ki nga aitua o te Motu. Kia ora mo enei ahuatanga. Kia nui hoki nga ora ki te Pihopa o Aotearoa e whawhai mai nei ki tona mate. Tenei te tumanako nei. kia tino piki rawa te ora ki to tatou Pihopa. Ma Ihowa ra ia e tiaki "i tona haerenga atu, i tona haerenga mai" Amine.

Wi-Repa: tena koe. He pai ke to ki penei mai. kaore koe e whakaae ki taku. Me mutu i reira. Kua e hanga korero ke atu. Noreira, i runga i te nui o au kopu taikaha: e tono ana ano koe kia korero au. Engari ra. ahakoa korero au i te mea tika; e kore koutou e whakaae. Kaore hoki au e mutu ki taku.

Mo te kupu mo te Rangihiroa. He aha ia? Koiana te mohio, kia haere ki te kihi mohiotanga i runga i nga iwi ke? a. mana au e whakahe. ma taku mokopuna nei? Kaati tena.

Ko ehea korero a nga kaumatua. ko ehea e hara i nga kaumatua? Ko au korero, he mea tiki e koe he mea kimi i nga korero Pakaha. Ko aku. he kawenata i tona ki te ngakau o nga tupuna. matua. tae mai ki a matou i tenei ra. Ina. e mohio nei matou ko Aotea te waka tuatahi mai ki tenei Motu. Ko Tainui te tuarua. No muri katoa atu era atu waka. Kei au ano nga whakamarama. No reira, ko Aotea te waka. na Kuramarotini i tapa ki tenei Motu. I tangohia mai i te Ika-roa a Maui, koia ka Aotearoa. Na te ariki o te waka i tapa, na te tamahine a Toto. Ehara i tetahi atu tangata ke i tapa. Kaati tena.

Kua oti te whakamarama e au, i te Pepa o te Pepuere o te tau nei: no te wa i tae mai ai a Kupe raua ko taana wahine ki tenei Motu. ka tohia te ingoa nei e Kuramarotini ki tenei Motu. No muri mai ko nga waka. Kia aata marama ai koe e Wi-Repa, ka kore he korero. he pai ke te noho puku. Tetahi he pai ke te tohupatai mai kia mohio ai ki tona tikanga. Tetahi, ko a koutou whakapapa. kaore he mea tika: he katoa. Kaati tena.

Tuhitaare Heemi: kia ora koe. Kua whakahengia e au o korero mo te tohinga o te ingoa nei. Ka tohe tonu koe. Kua e whakahua noaiho i nga uri tuturu a Maui. Kei whakahua noaiho koe e he ana tau whakapapa. Penei i taku e kite iho nei i to whakapapa. No te Karaipiture ke to whakapapa. Ko Rameka. ko Noa. ko Hema no te Karaipiture --no mua ke i te Waipuke. Ko te Hema naana nei a Tawhiki. no muru ke i te Waipuke. Ko tau Hema kei mua ke. Ka he katoa atu ai au whakapapa katoa i tenei.

Kotahi tonu te tangata i ahua tika taana whakabeke iho i a Rangi. no Whaitiri-matakataka. Ka he tona whakamoe, i puta ai a Hema. Engari ake tenei, a Paora Rangiaho. He

taha iti hoki kua tika. E hoa ma: kaore he huarahi i te ngaro o nga waka katoa e takoto nei.

Kapua Rangataua Kapa
Purangi.

Ki nga Etita o Te Toa-Takitini E hoa ma tena korua, nga kai tuku korero hei matakitaki iho ma te iti raua ko te rahi kei runga i enei Moutere e toru ara i Aotearoa, Te Waipounamu whiti atu ki Whare Kauri.

Tenei kua kite iho ahau i nga kupu korero a taku hoa a R.T.K. he whakaputanga nana i ona mamaoa, i taangia nei e korua ki roto i "Te Toa-Takitini" o te 1 o nga ra o Mei 1930. No reira ahau, ka tono atu ki a korua, kia tukua atu aku whakautu i nga kupu a R.T.K., kia kite iho ai hoki ia i aku nei whakautu mo ana kupu.

TUATAHI. "E hoa e R.T.K., kei te mihi ahau kia koe mo nga kupu i tukua nei e koe ki roto i Te Toa, kia haere i runga i tenei Motu. Otira, te waahi tuatahi e ki ana koe, kei te ora tonu Te Tiriti o Waitangi, a he maumau pukapuku, mangumangu, a taima hoki nga Pitihana i haere nei i runga i Te Motu. E taku hoa, mehemea he Tauwiwi koe, kei te tautoko ahau i to kupu e ki nei kei te ora ano Te Tiriti, otira mehema he Maori koe, maaku e ki, he porangi, he wairangi tenei korero nau, a he wairangi hoki koe. E ki ana ahau, kua mate Te Tiriti o Waitangi. E hoa mehemea kei te ora ano Te Tiriti, he aha te take kia hamenetia ahau, mo aku Tio, mo aku Ika, mo nga Kereru, me nga kirikiri o nga awa, i homai nei te mana o aku kai ake, i raro i Te Tiriti o Waitangi, a he aha te take ka hamenetia ahau, mo aku ake kai?

TUARUA. E ki ana koe, ma te mahi whenua anake te ora mo te Iwi Maori. Kia ora koe mo tenei kupu. E hoa heoi ano taku he powhiri atu i a koe, kia haere mai koe ki konei, whakaako ai i ahau ki te mahi ahu whenua, akuanei e taku hoa, heoi ano tau he korero, otira ko to whawha ki nga mahi whenua, kahore ano. No reira e hoa, mehemea he korero kau tenei nau, kahore ano i whawha ki nga mahi, maaku atu he porangi, he pohehe tenei korero.

TUATORU. E ki ana ano koe, heoi ano te mahi a Ratana, he whakatu i a ia hei Kingi mo te Motu. E hoa katahi te korero porangi, pohehe hoki ko tenei. Ae, e hoa mehemea e tu ana ko ahau hei kiingi mo te Motu, ka hopukia e ahau nga tangata whakatoa, pena i a koe, ki te whare herehere, kia utua mai ra ano te patene whakamutunga, hei reira tuku mai ai, ki Ratana Pa, ki Ratana Station, ki Ratana Farm, ki Ratana Post Office, a ki Ratana Money Order Office, a ki a WIREMU RATANA.

TUAWHA. E ki ana koe, kei te pau nga Moni a nga tangata i te haerenga mai ki konei, a kei te pau hoki i oku haerenga ki te Ao, me Amerika, a i aku haerenga ano hoki

i runga i tenei Motu. E R.T.K. mehemea he moni au, a tetahi atu ranei, kua pau i ahau, haria mai nga rihiti o au moni, kia kite iho ahau. Otira maaku e ki atu kia koe, kahore rawa he Moni a te tangata i ahau, a i pau ranei i ahau a i pau ranei i aku haere. Noreira ahau, ka tino mohio, ko koe te tangata kei raro i tenei rarangi na, "He porangi, he pohehe, he wairangi, a he tino Kuare Rawa."

Na T. W. Ratana,
Whare Marama,
Ratana Pa,
Hune 5th, 1930

TE HUI RATANA KI TE HAROTO

(W. H. Nikera)

No Hune te 22 o nga ra 1930 ka hui nga morehu Ratana ki te Haroto mo nga take e rua (1) Te Kawanga o Te Whare Manuhiri (2) Huaranga Kohatu.

Nga iwi i hui mai, Te Wairoa, Mohaka, Wairarapa, Te Arawa. Te Manuhiri-tu-a-rangi ko W. T. Ratana me tona ropu morehu mai o Te Tai-hauauru.

Kanui nga manaaki a te marae i nga manuhiri.

Ka tae ki te haora hei whakapuaetanga i te Whare, ka panuitia te pohiri me nga kupu mihi a nga morehu o te marae, koia enei:

Te Mangai,

Tena koe! tena koe! tena koe!

Tena koe te aka-tupuni o enei kupu e toru—Te Tumanako, Te Whakapono, Te Aroha. O enei ia e toru ko Te Aroha te mea tino nui rawa atu.

Haere mai i runga i te aroha ki te Iwi Morehu, kua pai heretia nei e koe ki raro i te maru o Te Haahi Ratana, i runga ano ra i nga kupu i kiiia ra—*Ko Ahau Te Arepa, me Te Omeka: te timatanga me te whakamutunga.*

I te mea kua tatu mai nei koe, haere mai! haere mai! haere mai! Tena koe e whakawaha nei i te ture wairua me te ture tangata.

Otira kua paenga kua whaiti i a koe te ture wairua; e tu mai ra te Temepara o Te Iwi Morehu.

I te mihi, kei te mihi, a, mihi ake nei enei morehu mo tera maramatanga.

Mo te taha ki te ture tangata; ina te Tiriti o Waitangi i kiiia ai i nga ra kua huri ki muri kua pirau. Kaati no nga ra rawa i a Piri Wiri Tua ka mohiotia, a, ka rongo te turi, ka kite te kaapo—E kei te ora tonu ia.

Tena korua ko te Whaea: ta korua whanau, tae atu ki te ropu morehu.

Tena koe na ana nei i taki iho te haa o Te Runga Rawa ki runga i tenei maramatanga i tiaho ai ki nga topito e wha o Te Ao.

Haere mai i runga i enei ingoa e toru i runga i te pohiri a enei morehu.

Kei a koe nga kupu a Te Mangai, te reo hoki o Piri Wiri Tua hei poito whakataanga manawa mo Te Iwi Morehu i tenei ra.

Haere mai! Haere mai!! Haere mai!!!

No muri tata iho, ka whakapuaretia Te Whare e W. T. Ratana. Ko te inoi, ko nga himene, tuatahi na Te Koea o Ratana, tuarua na Te Koea o Moteo, ka reka nga waiata. Ka iriiritia te ingoa o te Whare ko Piri Wiri Tua, a he mea whakahonore rawa te tapanga i tenei ingoa ki to ratou Whare notemea e ki ana a Ngati Hineuru he tangata nui rawa no ona tenei ingoa. a kei te whaka moemiti rawa ratou mo tenei honore.

I muri i tenei ko te hurahanga kohatu. I tapaetia tenei e Ratana ma nga Apotoro ara ma Taketake Tipene raua ko Pera Hohepa.

TE HAKARI NGA MAHI

Te kaihaukai, i wania ki nga rau kawakawa, ki nga rau tawhiri, nga taonga o Te Wao-nui-a-Tane.

*He rau kawakawa ra ata parea ake
He rau tawhiri, whiria mai roto e au.*

*He rau manuka ra kei manukanuka.
He rau ake, rau tangi kei roto nei e au.*

*He rau tutu e Piri tuturu taua
Tupunitia ki te aka-tauroa e au.*

Horahia ana e Ngati Hineuru i te ra e whiti ana tena mea a te kai.

Te kai whakapeke o te ngahere, te huahua, te manu, te aruhe, te pikopiko tae atu ki te pepe kimoa iho ana e Tama-nui-te-ra.

Te ika, te mataitai, nga taniwha o Tangitu, pae ana i te akauroa.

“Ka whakairi ki te whakarua koia!!!”

Ahakea i kinitia mai i roto i nga tauaraitanga a te ture tangata. otira i tenei ra, ano tona rite he whakaaranga no o koutou tupuna no o koutou maatua i te po, e iri nei i te ngutu o te tangata te koha a ratou ma i mahue ake nei i roto i Te Tiriti o Waitangi, i rahuitia ai, ata wehe marika, nga mana, nga rangatira, ki nga tahere, ki nga parumoana. ara ki te ‘HINU’ ki te ‘MATAITAI’ e korerotia ra i roto i te whakatau ki a to koutou tupuna a Tataramoa he whakautu ki te

patai a Te Whatuiapiti mo te kai ma tona wahine:— *Ko Maungahaaruru ki uta! ko Tangitu ki te moana!* .

Kai ana te iti. Kai ana te rahi. Ano tona ahua, he kai whakapeke na te hakoro, na te hakui, ma Rangi-a-ku. Mehe-mea nei i penapenatia mai i a ratou ra ano. i roto i nga pataka whakatapu, kia tae ai ki te aroaro o te manuhiri-tu-a-rangi i matohutia e Rikirangi ma, i ma-rototia mai nei i nga reo wehiwehi o te po:— “Meake te ra, tu ana he Manuhiri-tu-a-rangi ki o koutou aroaro!”

I roto i tenei ra, kua eke mai ki to koutou marae e Ngati Hineuru, te tinana, te wairua me te kupu e kiia ra—

“Ko Ahau Te Arepa me Te Omeka! Te Timatanga me Te Whakamutunga.”

Ka paenga enei mahi, katahi ka whakamarama a Ratana kei te whakakatotoria nga take i whakahaeretia ra nga hainatanga pitihana mo Te Tiriti o Waitangi ki roto i tenei turanga Paremata.

Na te patai ‘Tena mehemea ki te kore e whakaaetia mai, ka pehea? Katahi a Ratana ka patai ‘E hoa e Mohi (Te Ako-nga) pehea te kupu?

Ka whakautua e Te Akonga i te reo pakeha ‘Geneeva! (Hichie boy) ka hoki te patai.

Katahi ka nia e tetahi atu ‘Tena mehemea ki te kore e whakaaetia mai i reira, ka pehea? Te whakautu a Ratana’ Kei a taua tena.

Koia tenei tetahi o nga taonga nui i taua hui ara ko te haka he mea ngeri.

(W.H.N.) *Huihuia! huihuia Ratana o iwi ki raro ki a koe kia rite, pakia.*

.. *Aue! Haere atu!*

Te Iwi *Hoki mai ano.*

(W.H.N.) *Aue! Haere atu!*

Te Iwi *Hoki mai ano.*

(W.H.N.) *Ko te take o te Tiriti*

Te Iwi *E tu nei!*

(W.H.N.) *E tu nei! E tu nei!*

Te Iwi *E tu nei te tikanga kua takoto ki Te Ao i aue!*

Ka mutu nei ra nga kupu korero o tenei o a tatou hui-a-iwi.

Ahakoia hoki e ra-roto ana te taahu o enei korero, e Te Toa Takitini, e Te Marohirohi, tapaetia atu ki nga marae maha, ki te iwi, hei pai, hei kino, i te hanga ka mana i ahau to reo e karanga nei iia marama iia marama:—E aku Toa Takitini! whakatangata! Kia Kaha!

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

E TE IWI MOREHU E KAU KI UTA

Na Reweti P. Kingi.

Na te Apotoro, Erika Akuhata ahau i whakarongo ki nga take e whai ake nei. I paahitia enei take katoa hei ture mo te Morehu e te Komiti o Ratana.

1. Kia kua rawa te *taro* a te Morehu e hoatu ki te Rawaho. Ko taua *taro* ko tenei; ki te hiahia mai tetahi Rawaho ki te Naahi o te Morehu kia whakapikitia te ora ki a ia; ahakoa ko taana tane, whaea, whanaunga ranei, he waho nei, kua rawa e whakapikitia atu te ora.

2. Ki te hiahia tetahi kotiro, taane ranei, no te Morehu ki te marena ki te waho, ma te Morehu e marena. Ki te kore e whakaae te waho, a, ka riro ma tetahi Haahi ke e marena; kaore tena marena e tika. Ki te turi te Morehu, ahakoa taane wahine ranei, a, ka riro ke ma tetahi atu Haahi e marena; ka akiritia te Morehu e te Komiti o Ratana.

3. Kua nga Morehu e mahi tahi me nga Rawaho.

4. Ki te tae ki nga hui, ki te tukua e te waho te karakia ki te Morehu, kua e hoatu taua *taro* ki nga waho, ara, ki te karakia te Morehu me penei ta ratou karakia; Matua, Tama Wairua Tapu me nga Anahera pono, me te mangai—nga whakakororia, nga whakamoemiti kia koutou aianei, a ake ake ake. Amine. Na i tenei inoi, kaore te *taro* i titaria atu ki te waho.

E ki ana te apotoro nei, tenei ake nga ra ka whakakorea atu te Paipera. Ko tenei mahi a te Morehu, he whakatiki i te waho, i nga mea katoa, taha tinana, taha wairua. Me whakatiki ra ano, e mohio ai te waho, ae, kei te Morehu te mana, me te kaha o Ihowa. Waiho atu te waho i kona pohehe ai; kua tino tata nei te tau iho ai nga manaakitanga ki te Morehu.

Kaati, e te Iwi Morehu! ko ahau e panui atu nei, he tino apotoro i nga wa ka huri. I taku kitenga, i taku mohiotanga he tangata teka, hianga, whakawai, whakararu a Ratana, ka puta ahau ki waho o te mahi a Ratana. No reira e te Iwi Morehu, ka inoi atu ahau kia koutou katoa kia puta ki waho. Kanui toku aroha kia koutou. E kau ki uta.

Kaore ano koutou kia kite noa i te pohehe o nga akoranga? He pohehe atu i te mahi Tohunga Maori. He tino he whakaharahara, ina hoki, e whakakorea ana te Paipera. Ka raupatu i te Paipera; e raupatu ana hoki i te Atua, ara, i te Matua, Tama, Wairua Tapu. No te Ha nei hoki o te Atua nga Karaipiture Tapu.

E te waho, kia kaha ki te inoi mo ou whanaunga mehe-mehe kei roto i enei akoranga pohehe, kia whakaputaia e te Atua ki waho. Kua taka tenei ki waho o te whakapono.

Tera ke atu te mahi a Ratana. He moni ke te mutunga o enei mahi. I au ano i roto o te Ratana, koni atu nga moni i te £40,000, kua pau, ara, kua ngaro; kaore i mohiotia i ahu kihea. Ko te whenua i hokoa mai e te Kotahitanga o te Morehu i whakawhitia ki a Ratana tonu. Kaore ki te iwi. Ko te pa o nga Morehu, kei reira nei e tu ana nga whare nunui o nga iwi, kei a Ratana tonu te whenua. Ki te tikanga o te Ture ko Ratana e whiwhi ki nga taonga a nga iwi i pohehe nei ki ana mahi whakawai. E nga Morehu e kau ki uta.

Mehemea he tangata whakaaro a Ratana kua hurihia o ia enei mea katoa ki te Kotahitanga o te Morehu, ara kia whaipainga ano te iwi naana nei nga moni i kahi. Tena ko tenei, kia kore atu. Koia ahau i mea ai, he moni a muri atu o te mahi a Ratana. E te iwi e kau ki uta.

Titiro! e te iwi e mauria ana koutou ki waenganui moana, ka tuku atu ai kia horomia oratia e te Waha o te Parata. Hoi e te iwi Morehu e tu titiro ki enei mea katoa. E kau ki uta!

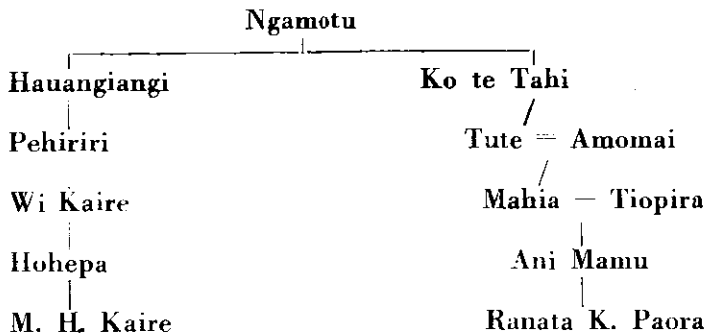
NGAURE

Ki nga Etita: E hoa ma tenei etahi korero whakamarama mo te Kainui. Kei te whakamahi ahau ki a Wi-Repa, mo ana whakaatu mo te matenga o Ngaure. Kei te Pepa o Hune nei, enei pa e rua, a te Huia a Taumata-Kahawai. Kei te mohio atu ki nga korero.

He tokomaha nga tangata me nga rangatira i riro iho i a Nga-Puhi i taua wa. Maku etahi e whakaatu kia mohiotia ai.

Ko tenei tangata ko Ngaure, he toa, he horo hoki ki te oma. He tangata poto, engari he nui te tinana. Ka karapiti ra raua ko tena toa ko Kainui. He toa tetahi, me tetahi. Ka roa raua e kawea ana, na ka mamau. Kei runga tetahi, kei raro tetahi. He whawhai roa. No tenei wa tonu, ka puta mai tetahi o nga tangata a te Kainui; katahi ka peke mai i muri, ka poua mai taana tao ki a Ngaure puta rawa. I konei ka peke a Ngaure, me te huri o te tinana, kia whati ai te tao. Whati atu tena tao, kei a koe te rapa. Ko te patu a te Kainui, he toki, he patiti, he rakau na te Pakeha.

Me whakahoki atu etahi korero maku ki Omaio. No kona tetahi tangata rangatira ina ake nei i mate ai ko Paora Ngamoki te ingoa. Na te taina, na te tuakana raua. Ko te ingoa o tenei ko Renata Komene Paora. Kei tenei tangata te hawhe o te papa-kainga o Omaio. He taina tenei tangata ki au. Ina te whakapapa:

Ko te Tahī: he tangata toa. I kona ia i nga ope a te Wera.

Amomai: he wahine rangatira. No aua ope i riro mai ai.

Tiopira: he tangata rangatira no te Whanau-a-Apanui. No aua wa ano i riro mai ai.

Kaati, kei te whakaae ahau ki nga korero a oku matua mo te mate o Ngaure. Ki au, kia Nga-Puhi: e kore e tukua tetahi toa kia pahure i mua i tona aroaro. Kaati, ki a koe, ka tukua kia ora. Ina toku whakapapa:—

Kaitara
 Kohukohu
 Ngaure
 Kawahe
 Ngawati
 Takutai

M. H. Kaire (Te kai-tuhi)

Ko tenei tangata ko Ngaure he maha ona uri kei te Motu katoa nei.

Moteatea H. Kaire
 Taiaimai 2/7 30

PITOPITO KORERO

Kua puta mai te Pihopa o Aotearoa i te Hohipera o Rotorua, a kei tona kainga i Heretaunga e whakamanawa ana. I te mea kaore e tino kaha wehe rawa te mate, ka kore te Pihopa e ahei ki te whakamana i te tono a te Minita Maori kia haere raua ki nga Moutere whakataki haere ai i tona mate.

Ki te rongō ake, tena e uhia e te University o Niu Tirenī te D. Litt., ki runga i a Ta Apirana Ngata. He tohu honore tenei mo tona tohungatanga ki te tuhi i nga korero o nehe, i nga waiata, i nga pepeha e rapa nei i te Toa me te Wananga.

Kua whakaaria e te Reform Party—Ropu o te Kooti, ko te Taite Te Tomo, taana mema, hei tango i te turanga o Ta Maui Pomare.